

Een Nederlandse radioloog-componist

Kees Simon

In het lentenummer 2023 van MemoRad maakt collega Frank Pameijer melding van de oprichting van het Nederlands Dokters Orkest. Hij doet daarbij een oproep aan instrumenta-
listen binnen onze vereniging om zich te melden. Nu bespeel ik geen instrument, maar, zo
bedacht ik, hoe mooi zou het zijn als het doktersorkest zo nu en dan ook stukken zou spelen
van dokter-componisten. Die zijn er, want ik kan sowieso meerdere radioloog-componisten
opnoemen.

Radioloog-componisten

Bij vluchtige verkenning op het internet tref ik al drie eigentijdse componisten aan.

Zo is daar de Amerikaanse radioloog Albert Hurwit (<https://www.alberthurwit.com/>), geboren in 1931, winnaar van de *American Composers Composition Award* in 2009 voor zijn *Symphony No. 1, 'Remembrance'*. Het is een vertolking van een actueel thema, want, zo zegt hij zelf: *'The persecution of various ethnic groups, forcing younger generations to separate from their elders and seek safety and freedom in foreign lands, is the story of this symphony and of untold families.'* Ook schreef hij een koorwerk dat een smeekbede is voor de wereldvrede (*'Are There Still Bells'*).

Dan is er de Griekse radioloog Vangelis Petsalis (<https://is.gd/FG9RWC>), geboren in 1965. Hij componeert klassieke werken. Hij heeft twee symfonieën geschreven (*'Symphony & Adagio for string'* en *Symphony No. 2*) en nog wat aanvullend werk. Het werk wordt geduid als enigszins ongebruikelijk en mysterieus.

Als derde noem ik de in 1985 geboren Slowaakse radioloog Peter Drobny (<https://www.pdrobny.com>). Als organist heeft hij enkele werken voor orgel geschreven.

Dit was een vluchtige verkenning, maar er zullen vast meer dokter-componisten zijn. Een uitdaging om er meer te vinden voor wie zich aangesproken voelt.

Van eigen bodem

Waar het mij echter in dit artikel om gaat is een Nederlandse radioloog-componist. Hij was ooit actief binnen onze vereni-

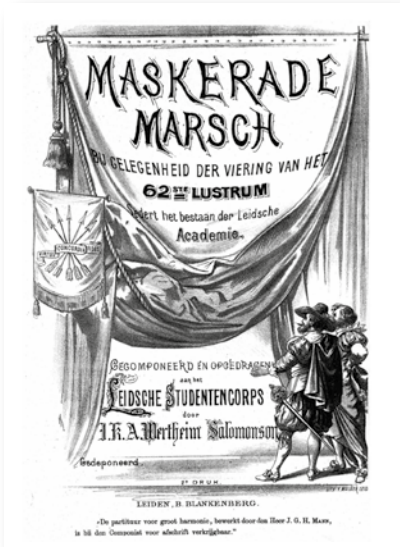
ging en ik heb hem vaker genoemd in vorige artikelen. Ik zal hem stapsgewijs inleiden, zodat u hem weer als een feniks uit zijn as ziet herrijzen en laat daarvoor een huisvriendin aan het woord:

De combinatie van zijn geestesgaven was zeldzaam ... Hij was een zonnekind in alle mogelijke opzichten. Geboren in een omgeving, waar dagelijkse zorgen niet bestonden, kon hij als kind reeds doen, waar hij genoeg in schepte ... zijn zin voor sport, zijn aanleg voor de muziek en zijn behoefte om te weten en te leren begrijpen ... op zeventienjarige leeftijd werd hij student te Leiden ... zijn muziekstudie zette hij voort en hij nam les van Godfried Mann ... zelf compo-

neerde hij ook, onder andere de feestmars voor de Maskerade van 1885 ... ook liederen heeft hij gemaakt ... op concerten meer dan eens gezongen ... vele van de jonge zich naam makende zangeressen kwamen bij zijn moeder aan huis ... na het diner speelde Johan orgel en daarna begeleidde hij en hij deed dat zo muzikaal en echt artistiek, dat het een genot was door hem begeleid te worden ... dat gaf echt 'Troost in Tonen' ... gewoon dokter is Johan maar kort geweest. Het was ook niets voor hem trap op trap af al die zieken van het fonds te bezoeken ... hij werd specialist in zenuwziekten en vooral in elektrotherapie ... en dan die eerste tijd van de Röntgenstralen in zijn huis op de Stadhouderskade ...¹

Figuur 1. Inwijding van het vaandel van 'Hippocrates'. Staande rechts is Wertheim Salomonson. Uit: 'Onder studenten'³

Figuur 2. Voorblad bladmuziek.

Muzikaal talent

Wie kan dit anders zijn dan Johannes Karel August Wertheim Salomonson (1864-1922), een van de oprichters van onze vereniging. Zijn grote verdiensten voor de neurologie en de radiologie zijn in alle toonaarden beschreven, ook in MemoRad, maar zijn muzikaal talent is tot nu toe on- of onderbelicht gebleven. Dat muzikale talent was voor deze veelzijdig getalenteerde geen hoogtepunt in zijn carrière, maar dat gold in wezen ook voor die andere talenten waar hij in de dagelijkse praktijk gebruik van maakte. Daar was hij zich ook terdege van bewust, want hij ervoer het als een gemis dat hij zich niet op enger gebied had geconcentreerd.²

Actief studentenleven

Dat hij muzikaal was staat buiten kijf. Die muzikaliteit uitte zich eerst alleen in huiselijke kring. In zijn studententijd trad hij er ook mee naar buiten. Johan, zoals we hem verder zullen noemen, was zeer actief in het studentenleven in Leiden. In het proefschrift van Calkoen is hij de representant van de medische student in de jaren tachtig van de 19^e eeuw.³ Hij was actief in menig gezelschap: Leidsche Studenten Cricket-Club (quaestor), faculteitsbestuur van de Medische Faculteit (vicepraeses en praeses), Commissie voor de redactie van den Almanak, leesgezelschap Archimedes (preses), Vereniging tot ondersteuning van behoeftige kraamvrouwen enz. (secretaris) en het Medisch Gezelschap 'Hippocrates' (zie

Figuur 3. Drie eerste notenbalken van de Feestmars.

figuur 1), waar hij signifier ofwel vaandeldrager en erelid was.

In Hippocrates laat hij al snel zijn muzikale bedrevenheid zien. In de vergadering van maart 1882 geeft hij tot groot genoegen van de leden een 'keurige muzikale bijdrage' en in oktober verblijdde hij de leden 'met een schoone vrijwillige bijdrage, waarin zijne talenten al pianist duidelijk bleken'. Op 10 november van datzelfde jaar werd ter gelegenheid van de vijfde jaardag een rondrit door de stad gemaakt met het vaandel en Johan werd belast met het engageren van een muziekcorps en dringend verzocht het 'Bibite' in te studeren.

Compositieeler

Dat waren speelse muzikale activiteiten. Maar hij bleef ook serieus bezig met muziek, want hij zette zijn muziekstudie voort bij de toentertijd bekende componist/dirigent Godfried Mann (1868-1904). Door hem zal Johan zeker ook in de compositieeler gedoken zijn. In 1885 schreef hij namelijk voor het 62e lustrum van de Leidse Academie een Maskerade Marsch, opgedragen aan het Leidsche Studentencorps⁴ (zie figuur 2). Het is een echte welluidende feestmars, waarvan de klanken niet zouden mistaan op huidige al dan niet feestelijke bijeenkomsten van de NVvR als een blijvende ode aan onze voorganger en oprichter der NVvR (zie figuur 3). Het stuk is geschreven voor piano, maar zijn leermeester Mann heeft het ook bewerkt voor groot harmonie.

Hier bleef het niet bij. In diezelfde tijd schreef hij ook liederen op tekst van de Vlaamse dichter Victor Alexis de la (of: Dela) Montagne (1854-1915).⁵ Een van de weinige exemplaren, misschien wel het enige exemplaar bladmuziek, heb ik enkele jaren geleden via een antiquariaat verkregen (zie figuur 4). Dat is bijzonder, want Johan heeft later de bij de uitgever nog aanwezige exemplaren uit de handel genomen.

Schalks en devoot

Dela Montagne behoorde tot een groep dichters, wier slechts korte kern van bestaan rond die jaren 1880-85 haar hoogtepunt toonde. De inleider tot zijn dichtbundel *Gedichten* schrijft dat ►

Figuur 4. Voorblad Bladmuziek.

het gehoor van wie zijn teeren schalmeizang vermochten vernemen zeer geoefend moet zijn.⁶ Daardoor is het mogelijk te verklaren dat, hoewel zijn stem slechts klonk voor het oor van weinigen, veel teksten juist door meerdere componisten op muziek zijn gezet (onder andere Cornelis Andriessen, Catharina van Rennes, Henk Badings). Zo ook dus door Johan Wertheim Salomonson. Daar is allereerst het schalkse *De Deerne*, een gedicht van meerdere coupletten, waarvan de eerste notenbalken hier zijn afgebeeld (zie figuur 5). Dan is er het devote, twee coupletten tellende, *Op de Hoeve*, waarvan de klanken te horen zijn via bijgaande QR-code, uit de losse pols gespeeld op de vleugel door mijn eega (zie figuur 6). Het derde gedicht, *Een oudt liedeken*, is een uiting van ultieme moederliefde. Het zijn tweeregelige strofen met de navolgende tekst:

Een oudt liedeken

Naar Jean Richepin

*Tsagh eens een cnape stervensgeern
een valsche, vreedde, boose deern.*

*Sei totten cnape: 'hael mi terstont
din moeders herte voor minen hont.'*

*Hi ging en sloech sin moeder doot
en vluchtte mettet herte root.*

*Mer twyl hi loopt, stuict oppen steen
en valt, - dat erme hert meteen.*

*Al botsen op de harde baen,
vingh plots dat hert te spreken aen;*

*Al weenen vinghet te spreken aen:
'Och, jonghe, hebs di seer gedaen?'*

Concerten

Zijn liederen werden door bevriende zangers op concerten meer dan eens gezongen, schrijft de huisvriendin. De historicus Bussemaker (1864-1914), een clubgenoot, had een mooie tenorstem 'en in zijne eerste studiejaren mocht hij gaarne in ons muziekgezelschap C-dur ons op zijne liederen vergasten. Ik herinner mij ook een concert van dat gezelschap te Apeldoorn, waar hij Vlaamsche liederen heeft voorgedragen, alsmede een compositie van Wertheim Salomonson'.⁷ In hoeverre Johan actief was in dit Leidse muziekgezelschap kon ik niet achterhalen, maar het zal zeker zijn aandacht hebben gehad.

Goed gezelschap

Maar ook in hogere kringen werden zijn stukken uitgevoerd. In het plakboek dat

Figuur 5. Drie eerste notenbalken van het lied De Deerne.

Johans echtgenote heeft gemaakt na zijn overlijden, bevindt zich een krantenbericht uit 1906 over een Muziekavond ten Hove.⁸ In aanwezigheid van de koningin, de prins, de koningin-moeder en 260 genodigden was in de grote balzaal van het paleis een concert gegeven, waar naast werken van Tsjajkovski, Wagner, Saint Saëns, Brahms en anderen, ook de liederen *Op de Hoeve* en *De Deerne* van Wertheim Salomonson ten gehore waren gebracht. Hij verkeerde dus tussen de groten.

Ik wil hier dan ook de wens uitspreken dat de composities van de grondlegger van de radiologie in Nederland hier nog eens zullen klinken. Waar kan dat beter tot uitvoering worden gebracht dan binnen de gelederen van de NVvR? Een goede gelegenheid doet zich voor in 2026 bij het 125-jarig bestaan!

Kees Simon

Literatuur

1. Kappeijne van de Coppello L. In memoriam Professor J.K.A.Wertheim Salomonson. *Femina* 1922;(39):163-5.
2. Simon K.J. De wetenschappelijke ontwikkelingen in de radiologie en radiotherapie binnen de geneeskunde in Nederland 1896-1922. Groningen, 2015: 303

3. Calkoen G.Th.A., *Onder studenten. Leidse aanstaande medici en de metamorfose van de geneeskunde in de negentiende eeuw (1838-1888)*. Leiden: Uitgeverij Ginkgo, 2012.
4. Wertheim Salomonson J.K.A., *Maskarade marsch t.g.v. het 62ste lustrum der Leidse Academie. Opgedragen aan het Leidse studentencorps*. Voor piano. Leiden: Blankenberg, 1885.
5. Wertheim Salomonson J K A, *Drie gedichten van V.A. de la Montagne*. Amsterdam: De Algemeene Muziekhandel, 1885.
6. de la Montagne Victor Alexis, *Gedichten*. 3e uitg. (6e-8e duiz.) edn. Nederlandse bibliotheek. Amsterdam: Maatschappij voor goede en goedkoopere lectuur, 1913.
7. Brugmans H., *Levensbericht van Carel Hendrik Theodoor Bussemaker. Handelingen en levensberichten van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden*. Leiden: E.J. Brill, 1915-1916;18-55.
8. Wertheim Salomonson- Hijmans Jet, *Plakboek overlijden Wertheim Salomonson*. Stadsarchief Amsterdam, 1922.

Figuur 6. Pianoklanken van het lied Op de Hoeve.